

BİLGİ ANALİZ

Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşlarının Uluslararasılaşma Süreçleri

Firdevs Bulut

İLKE Araştırmacısı

Türkiye’de, son 20 yıl içerisinde yaşanan toplumsal ve siyasal değişiklikler neticesinde küreselleşme sürecinin getirdiği etkilerle birlikte sivil toplum kuruluşlarının da uluslararası alanlarda çalışmalar gerçekleştirdiği görülmüştür. Türkiye’nin gayrisafi milli hasılası son 20 yıl içinde 3 kat, ticari hacmi ise 4 kat artmıştır. Bu süreçten Türkiye’deki belirli sivil toplum kuruluşları da doğrudan etkilenmiş; maddi olanakların, olgunlaşan ticari ve siyasi bağların da etkisi ile kurumsallaşarak uluslararası bir yapıya bürünmüştür.

Dolayısıyla bu araştırmada uluslararası faaliyetler, kurulan bağlantılar, partnerlik ilişkileri ve sivil toplum kuruluşlarının uluslararası faaliyet hacminin artmasını sağlayan etmenler incelenecek, bunun yanı sıra uluslararasılaşma ve uluslararası kurumsallaşma sürecini daha ziyade tamamlamaya yakın birkaç örnek sivil toplum kuruluşu üzerinden bu süreç okunmaya çalışacaktır.

Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşları ve Sivil Toplumun Yükselişi

Türkiye’de uluslararasılaşma kavramı, öncelikle iş dünyası ve ticari firmaların uluslararasılaşma süreçlerini akla getirmektedir. Özellikle işletme ve uluslararası ticaret literatüründe kavramın bir konu alanı olarak belirlenerek teorik çerçevesi ve kurumsal pratiğine ilişkin önemli çalışmalar gerçekleştirildiği görülmektedir. Kelime anlamı ve yaygın kullanımı ile uluslararasılaşma kavramı, son 20 yıl içerisinde yaşanan toplumsal ve siyasal değişiklikler neticesinde küreselleşme sürecinin getirdiği etkilerle birlikte sivil toplum kuruluşlarının da uluslararası alanlarda çalışmalar gerçekleştirdiği görülmüştür.

Sivil toplum, devlet denetimi dışında kalan, dolaylı veya dolaysız ama belli düzeyde siyasi bir nitelik içeren, fakat özünde toplumsal sorunların çözümüne dönük sivil etkinlikleri, ilişkileri, çıkarları yaşama geçiren bir alana tekabül eder.

sılaşma, firmaların faaliyetlerini ulusal sınırların ötesine yayması anlamına gelmektedir. Bu olgu tarihsel olarak çok eskilere götürülebilirse de, bugünkü anlamıyla uluslararasılaşma çağımıza özgü bir kavramdır (Erkutlu ve Eryiğit, 2001, s. 149). Ancak Türkiye’de sivil toplum kuruluşlarının uluslararası faaliyetlere hız vermeye başladıkları içinde bulunduğumuz dönemde, uluslararasılaşma sürecini sivil toplum perspektifinden değerlendirmek ve bu alandaki gelişimi takip ederek sürecin iyileştirilmesine dair öneriler geliştirmek elzem hâle gelmiştir.

Bir kavram olarak sivil toplum, devlet denetimi dışında kalan, dolaylı veya dolaysız ama belli düzeyde siyasi bir nitelik içeren, fakat özünde toplumsal sorunların çözümüne dönük sivil etkinlikleri, ilişkileri, çıkarları yaşama geçiren bir alana tekabül eder. Aynı zamanda sivil toplum, devlet ile ekonomi ve aile arasında kalan sivil toplumsal sorunları çözmeye dönük bir kamusal tartışma alanı ve bu tartışmanın yaşama geçirildiği örgütsel etkinliktir. Sivil toplum örgütleri de, belli toplumsal sorunlara çözüm bulunmasını, belli değerlerin korunmasını ve belli çıkarların yaşama geçirilmesini amaçlayan örgütsel etkinliklerdir (Keyman, 2006). Diğer bir ifade ile bugün dernekler, vakıflar, sendikalar, konfederasyonlar, işveren kuruluşları, profesyonel federasyonlar, meslek kuruluşları, birlikler, odalar, yerel birlikler, kooperatifler ve medya gibi tüzel kuruluşlar artık STK olarak kabul edilmektedir (Öztürk ve Şahin, 2008). Son dönemlerde hem uluslararası alanda hem de Türkiye’de gerçekleşen değişimi yansıtan sivil toplum olgusu ekonomiden siyasete, kültürden toplumsal hayatın bütün yönlerine kadar çok geniş bir yayılma alanına sahip olmaya başlamıştır. Bu sebeple, hem yerel hem de uluslararası alanda gerçekleşen sosyal ve siyasi olayları daha iyi anlayabilmek için, devlet dışı sosyal organizasyonlar olarak da ifade edilebilecek olan sivil örgütlenmelerin dikkate alınması kaçınılmaz bir gerekliliktir.

Türkiye’de sivil toplum kavramının tarihçesi ise, belirli meslek alanlarında Osmanlı dönemi ve erken cumhuriyet tarihine kadar uzansa da, ekonomik ve siyasal alan dışında özerk ve örgütsel bir yaşam alanı olarak sivil toplumun oluşması çok daha yakın tarihlere rastlamaktadır. STK’lar, tarihten bugüne toplumların gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır. Günümüzde ve Türkiye’de sivil toplum, en yaygın bilinen şekliyle dernek ve vakıflar olarak varlığını sürdürmektedir. Bugüne kadar Türkiye’de kurulan derneklerin büyük bir çoğunluğu ise yardım ve hayır amaçlı kurulan dernekler olmuştur (DPT, 2000). Selçuklular döneminden itibaren vakıf şeklinde örgütlenmeler görülmüş ve bunların ekonomik ve toplumsal hayatta birçok önemli görev üstlendiklerine şahit olunmuştur. Hatta bu STK’lar Osmanlı döneminde daha fazla güç kazanmış ve hem sayıları artmış, hem de işlevsellik bakımından altın çağlarını yaşamışlardır (Özdemir, 2004b).

Tarihsel süreçte Türkiye’de sivil toplum kuruluşlarının dünyadaki STK’lara kıyasla oransal olarak daha az sayıda olduğu görülmektedir. Fakat 1980’li yılların ikinci yarısıyla beraber Türkiye’nin sivil toplum örgütlenmesi ve oluşumunda yeni bir başlangıç yaptığı görülmektedir. Bu dönemde hükümet yetkililerinin iş adamlarıyla birlikte Orta Asya ülkelerine ve Türki cumhuriyetlere gerçekleştirdiği ziyaretler, Türkiye’de iş dünyasının uluslararası alana açılmasında ve dolaylı bir etkiyle sivil toplum kuruluşların yükselişinde önemli bir rol oynamıştır. Ayrıca dünyadaki gelişmelere paralel olarak 12 Eylül 1980 askerî darbesinin ardından “birey devlet için midir yoksa devlet birey için midir tartışması” toplumun tüm katmanlarının dikkatini çekmiş ve sivil toplum alanını genişletmeye başlatmıştır (Öztürk ve Şahin, 2008).

Türkiye’de sivil toplumun etkinliğinin artmasında büyük rol oynayan bazı dönüm noktaları vardır. Bunlardan bir tanesi 1996 yılında İstanbul’da gerçekleşen HABITAT II konferansıdır. UN-HABITAT, Birleşmiş Milletler’de insan yerleşimleri faaliyetlerinin eşgüdümünü sağlamayı, sürdürülebilir insan yerleşimleri ve iskân programları konularında bilgi değişimi sunmayı ve kentlerde karşılaşılan sorunların çözümü yolunda ülkelere teknik yardım ve finansman desteği sağlamak amacıyla kurulmuştur. İlk konferansı 1976 yılında Vancouver’da gerçekleşen UN-HABITAT’a, üye ülkelerin üçte ikisi kırsal kesimlerde yaşadığı için çok büyük oranda katılım sağlanmamıştır. Ancak HABITAT II Konferansı sonucunda UN-HABITAT’ın temel belgelerinden olan “Habitat Agenda” ile “İstanbul Deklarasyonu” kabul edilmiştir. Bu belgelerle, hükümetler, tüm vatandaşlara uygun iskân olanakları sağlamayı ve sürdürülebilir insan yerleşimlerini geliştirmeyi taahhüt etmişlerdir (“BM İnsan Yerleşimleri Programı (UN-HABITAT)”).

Türkiye’de sivil toplumun gelişmesi açısından HABITAT II’yi bir dönüm noktası kılan ise, konferansta BM Sözleşmesinden esinlenilerek, herkes için yeterli konut ve kentleşmenin yaşandığı bir dünyada sürdürülebilir insan yerleşmelerinin gelişmesi konuları üzerinde müzakerelerde bulunulması ve bunu yaparken sivil toplumun en önemli aktörlerden biri olacağının vurgulanmasıydı. Bu konferanstan sonra sivil toplum, hiçbir üst kimliğe ve gerçekçiliğe başvurmaksızın kendi gelişimini yönlendirebilen ve anlamlandırabilen, bunun için gerekli dinamikleri barındıran, devletten özerk, sürekli bir gelişme içerisinde bulunan bireyler ile örgütlenmeler topluluğu olma (Marangoz, 2009) özelliğini kazanmaya başlamıştır.

Türkiye’de 1990’lı yıllar ve sonrası, birçok alanda olduğu gibi sivil toplum alanında da bir takım fırsat ve yenilikler getirmiştir. Bu yeniliklere ortam hazırlanmasının bir diğer önemli nedeni Soğuk Savaş döneminin sona ermesi olmuştur. Soğuk Savaş’ın sona ermesi, toplum olgusu ve daha somut düzlemde toplumlar üzerindeki katı oluşumun da yavaş yavaş çözülmesine zemin hazırlamıştır. Aynı zamanda ekonomik ve teknolojik alandaki kısıtlamaların da aynı dönemde azalmaya başlaması, sivil toplum oluşumuna ve sivil toplumun önemli hareket ettirici saiklerinden olan ‘haberdar olma’ kavramının yaygınlaşmasına katkı sağlamıştır. Yine 1990’lar öncesinde Türkiye’de devlet mevzuatlarının, sivil toplumun dışı açılması bir kenara, gelişmesine dahi fırsat vermediği görülmektedir. 2000’li yılların başlarında belediyeçiliğin yeni bir perspektif kazanmaya başlaması ve toplum üzerinde devlet tekelinin azalması ile sivil toplum üzerindeki baskı kalkmaya ve sivil grupların örgütlülüğü artmaya başlamıştır.

2000’li yılların başlarında belediyeçiliğin yeni bir perspektif kazanmaya başlaması ve toplum üzerinde devlet tekelinin azalması ile sivil toplum üzerindeki baskı kalkmaya ve sivil grupların örgütlülüğü artmaya başlamıştır.

Küreselleşme, Uluslararasılaşma ve Türkiye’de Sivil Toplum

Küreselleşme, en genel anlamıyla ulusal kültürlerin, ulusal ekonomilerin ve ulusal sınırların çözülmeye başladığı, sosyal hayatın büyük bölümünün küresel aktörler tarafından belirlendiği, yeni ve hızlı bir ekonomik dönüşüm süreci olarak değerlendirilmektedir (Gündüz ve Kaya, 2014). Günümüzde sivil toplum kuruluşları, küreselleşme çağının politika üreten aktörlerinden biridir. Bunun yanı sıra STK’lar iletişim olanaklarının da artışı ile özellikle kamuoyuna yol gösterme hususunda önemli bir kanal olmuş-

**Yirmi birinci yüzyılda
ise sivil toplum,
küreselleşmenin artık
birinci aktörlerinden
biridir. Çünkü artık
ülkelerin, çoğu
sorunlarını kendi
içlerinde ve kendi
olanaklarıyla çözmesi
imkânsız hâle
gelmiştir.**

tur. Ancak sivil toplum kuruluşlarının yerelden uluslararası alana geçmesi daha eski tarihlere dayanmaktadır. Ali Yılmaz Gündüz ve Mehmet Kaya’ya göre uluslararası sivil toplum kuruluşların tarihi 19. yüzyılın ortalarına kadar uzanmaktadır (2014). Bu durum, 20. yüzyıl boyunca da devam etmiş ve küreselleşme sivil toplum kuruluşlarının önemini artırmaya devam etmiştir.

Yirmi birinci yüzyılda ise sivil toplum, küreselleşmenin artık birinci aktörlerinden biridir. Çünkü artık ülkelerin, çoğu sorunlarını kendi içlerinde ve kendi olanaklarıyla çözmesi imkânsız hâle gelmiştir. Özellikle HABITAT II konferansından sonra, bu alandaki dengesizliği gidermek için sivil toplum kuruluşları insani konular, kalkınma yardımları ve sürdürülebilir kalkınma alanlarında gelişim göstermişlerdir. Buna örnek olarak, Dünya Ekonomik Forumuna rakip bir toplantı niteliğinde düzenlenen Dünya Sosyal Forumunun, her yıl Ocak ayında Dünya Ekonomik Forumunun gerçekleştiği Davos’ta yapılması verilebilir. 5. Dünya Sosyal Forumu Ocak 2005 tarihinde 1000’den fazla uluslararası STK temsilcisinin katılımı ile toplanmıştır. Böylece etki alanlarını ulusal düzeyden uluslararası düzeye taşıdıkları görülmektedir (Kara, 2011).

Küreselleşmenin merkezinde, ekonomik ilişkilerin/süreçlerin uluslararasılaşmasında yaşanan olağanüstü bir ivme kazanımı yer alır. Bu durum, ulusal sınırları aşan toplumsal, siyasal ve ekolojik sorunların da çoğalması sonucunu doğurmuştur. Başka bir ifadeyle, sermayenin uluslararasılaşmasının bu yeni tezahürü ve buna eşlik eden teknolojik-siyasal gelişmeler; işsizlik, yoksulluk, çevre tahribi gibi sorunların da özellikle ulusal sınırlar içinde ele alınmasını imkânsız hâle getirmiştir. Büyük ulus-devletler, çokuluslu şirketler ile IMF, Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü gibi uluslararası kuruluşlar, globalleşme sürecini sermayenin çıkarları doğrultusunda yönlendirmeye ve düzenlemeye çalışırken; bu süreçte -genel bir ifadeyle- “insani” amaçlar için müdahale edebilecek aktörler konusunda ciddi bir belirsizlik ortaya çıkmıştır. İşte bu belirsizlik, bu sürecin tehdit edici sonuçlarına karşı durabilecek ve şekillenmesine belirtilen yönde aktif katılım sağlayabilecek aktörlerin ve buna zemin hazırlayacak eylem imkânlarının araştırılmasını ve aranmasını, küreselleşme tartışmalarının önemli konularından biri hâline getirmiştir. Karmaşık bir faktörler demeti, bu arayışta STK’ların öne çıkmasına yol açmıştır (Sancar, 2000).

Sivil toplum kuruluşlarını bu şekilde bir umut kapısı hâline getiren ise, alternatiflerin azlığı ve zayıflığıdır. Bu azlık durumu, ister istemez sivil toplum kuruluşlarının siyasal sistemle bir şekilde bağlantılı organizmalar olarak gelişmesine ve meselelere bu şekilde çözümler aramalarına yol açmıştır. Ayrıca STK’lar, ulaşım ve iletişim teknolojilerini devletlerden daha etkin bir şekilde kullanmayı başarmaktadır. Bugün STK’lar, uluslararası ağları ve uluslararası meşruiyetleri sayesinde taraflar arası uyumsuzluklarda arabuluculuk pozisyonu, çözüm süreçlerinde bir aktör olabilmektedir. Uyuşmazlıkların çözümünde, uluslararası ve ulus aşırı sorunlarla mücadelede siyasi aktörler ve devletlere birer alternatif oluşturabildikleri için günümüzde STK’lar küreselleşmenin başlıca kanallarından biridir.

Dünyada ve özellikle Türkiye ile Batı dışı coğrafyalarda sivil toplumculuğun gelişimini kabaca üç döneme ayırmak mümkündür. 1990’ların başına kadar STK’lar uluslararası

alandan tanıma ve tanışma evresindeydiler. Faaliyet alanlarını belirleme, kendi faaliyet alanında çalışan uluslararası kurumları tanıma ve kendilerini onlara tanıtmaya şeklinde bir süreç işlemekteydi. Türkiye özelinde bu döneme kadar fon ve mevzuat kısıtlamaları nedeniyle büyük çaplı uluslararası faaliyetlere imza atılabilecek bir zemin henüz oluşmamıştı. Zira bu döneme kadar ülkeler arası hareketlilik de oldukça kısıtlıydı.

2000’li yıllarla birlikte Türkiye’de sivil toplum kuruluşlarının gerçekleştirdiği çalışmalarda karşılıklı somut projelerin hayata geçirildiği yeni bir döneme girildiği görülmektedir. İletişim ve ulaşım imkânlarının artması ile birbirine paralel alanlarda çalışan kurumlar birbirinden daha kolay bir şekilde haberdar olabilmektedir. 2010’lu yıllara gelindiğinde ise Türkiye özelinde STK’ların artık inisiyatif alabildiği bir döneme girdiğini söyleyebiliriz. Karşılıklı projelerden, sivil toplum alanında öncü olan ve hem topluma hem de devlete, yaptığı çalışmalar ile bir model sağlayan bir sivil toplum oluşumu ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu sürecin sonunda devletin sivil toplum destekleri ve etkinliği de büyük oranda genişlemiştir. Bu dönemi artık STK’ların ortaya koyduğu projeksiyonlarla geleceğe ışık tuttıkları bir dönem olarak görmek mümkündür.

Özellikle 2000’li yıllardan itibaren Türkiye’nin hızlı bir modernleşme ve demokratikleşme sürecine girdiği ve bir takım siyasi ve toplumsal değişimler yaşadığı gözlenmektedir. Bu değişimlerin ışığında sivil toplum, siyasi ve ekonomik alanın dışında örgütsel bir hareket ve çözüm üretme alanı olarak görülmeye ve işlemeye başlamıştır. Bu gelişmeler sadece yerel ve ulusal ölçekte değil, bölgesel ve küresel düzlemde de yankı bulmuştur. “Küresel sivil toplum” kavramı dünyada git gide yaygın bir kullanım hâline gelmeye başlarken, Türkiye’de son yıllarda devam eden sivil toplum tartışmaları da bu çerçevede gelişim göstermektedir. Türkiye’de küresel nitelikte faaliyetler gerçekleştiren birçok sivil toplum kuruluşu bulunmaktadır. Zira sivil toplum, küreselleşen dünya içinde dönüşen Türkiye’nin yakın tarihinin önemli bir aktörüdür ve hareket alanları içinde giderek uluslararasılaşan bir nitelik sergilemektedir.

2000’li yıllardan itibaren Türkiye’nin hızlı bir modernleşme ve demokratikleşme sürecine girdiği ve bir takım siyasi ve toplumsal değişimler yaşadığı gözlenmektedir. Bu değişimlerin ışığında sivil toplum, siyasi ve ekonomik alanın dışında örgütsel bir hareket ve çözüm üretme alanı olarak görülmeye ve işlemeye başlamıştır.

Türkiye’de Sivil Toplumun Gelişmesi ve Uluslararası Açılımlarında Devletin Konumu

Türkiye’de sivil toplum ve sivil toplumculuk, ifade edildiği üzere 90’lı yıllar sonrasında toplum üzerindeki devlet tekelinin azalması, Soğuk Savaş’ın sona ermesi ve iletişim teknolojilerinin artması ile beraber gelişmeye başlamıştır. Dernek ve vakıf kurma konusundaki mevzuat değişmiş, aynı zamanda sivil toplum kuruluşlarının başlıca destek mecralarından biri olan yerel yönetimlerin bilhassa 2002’den sonra el değiştirmesi ile sivil toplum alanında Türkiye’nin eli güçlenmeye başlamıştır.

Türkiye’de sivil toplum kuruluşları, çoğunlukla başlangıçta gönüllü birer organizasyon olarak faaliyet gösteren küçük yapıdaki birimler olarak ortaya çıkmışlardır. Bu durum, 90’lı yıllar öncesindeki kısıtlamalara rağmen STK’ların devletten daha önce bazı kriz, savaş ve afet bölgelerine ulaşabilmesini mümkün kılmıştır. Devlet, başlangıçta bu konuda STK’lardan bir destek almış, bazı bölgelerde STK’ların önyak olması sonucu faa-

Türkiye’de sivil toplum ve sivil toplumculuk, ifade edildiği üzere 90’lı yıllar sonrasında toplum üzerindeki devlet tekelinin azalması, Soğuk Savaş’ın sona ermesi ve iletişim teknolojilerinin artması ile beraber gelişmeye başlamıştır.

liyet göstermeye başlamıştır. 90’lar sonrası küresel düzlemde yaşanan değişim, genişleme ve güçlenme ile beraber Türkiye’de devlet düzeyinde bunun yansımaları görülmeye başlanmıştır. Bu süreçte sivil toplum kuruluşlarına destek veren bir takım devlet kurumları kurulmuştur. Örneğin TİKA (Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı) öncelikle SSBC’nin dağılması ile bağımsızlıklarını ilan eden/kazanan Orta Asya cumhuriyetlerinin kalkınmasına yardımcı olmak amacıyla kurulmuştur. Ayrıca Orta Asya’daki bu Türki cumhuriyetlerin (Kazakistan, Türkmenistan, Özbekistan, Azerbaycan ve Kırgızistan) bağımsızlığını ilan etmesiyle birlikte Türkiye bu devletleri ilk tanıyan ülke olmuştur.

Nitekim analizin ilerleyen kısımlarında da değinileceği üzere Türkiye’deki İHH İnsani Yardım Vakfı gibi belirli STK’lar, 90’lı yıllarda Orta Asya coğrafyasında kültürel, sosyal ve ekonomik faaliyetler gerçekleştirmiştir. 1992’de TİKA’nın kurulması ile ise bu faaliyetler daha sistematik bir hâl almıştır. Yani burada sivil toplum, devletin harekete geçip kurumsal bir yapı oluşturmaya öncülük etmiştir.

Türkiye’de sivil toplum desteği ve uluslararasılaşma alanında akla gelen bir diğer devlet kurumunda 2010 yılında Başbakanlığa bağlı kurulan T.C. Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığıdır (YTB). YTB, her yıl yurtdışı vatandaşlar, soydaş ve akraba topluluklar, uluslararası öğrenciler ve ortak programlar başlıkları altında farklı projelere destek vermektedir. Bu alanlarda yürütülen çalışmalar çerçevesinde, yurtdışında ve yurtdışında kurulmuş, tüzel kişiliği haiz, kar amacı gütmeyen Sivil Toplum Kuruluşları, üniversiteler, uluslararası kuruluşlar, düşünce kuruluşları ve araştırma merkezleri ile kamu kurum ve kuruluşlarına proje tabanlı mali destekler sağlanmaktadır. 2011 yılından itibaren 70’in üzerinde ülkede 600’e yakın proje desteklenerek başvuru sahiplerine 50 milyon TL’nin üzerinde mali destek verilmiştir (“Proje Destekleri”).

STK’lara destek veren bir diğer kurum, 05.05.2007 tarihli ve 5653 sayılı kanunla kurulmuş bir kamu vakfı olan Yunus Emre Vakfı bünyesinde 2009 yılında kurulan Yunus Emre Enstitüsüdür. Enstitünün yurt dışında 40’dan fazla kültür merkezi bulunmaktadır. Kültür merkezlerinde verilen Türkçe eğitiminin yanı sıra, farklı ülkelerdeki eğitim kurumlarıyla yapılan işbirlikleri ile Türkoloji bölümleri ve Türkçe öğretimi desteklenmektedir. Enstitü, kültür merkezleri aracılığıyla Türk kültür ve sanatını tanıtmak amacıyla birçok etkinlik düzenlenmekte, ulusal veya uluslararası etkinliklerde Türkiye temsil edilmektedir. Kültür sanat merkezleri ve projeler müdürlükleri ile yurtdışında Türkiye ve Türk kültürünün tanıtılması yoluyla uluslararası alanda çalışma yapan enstitü, bu kapsamda etkin projelerin üretilmesi, değerlendirilmesi, bu projelere destek verilmesi veya projelerin teşvik edilmesi için nitelikli çalışmaların oluşturulmasına doğrudan katkı sağlamaktadır. Ayrıca Enstitü, hizmet alanının kesiştiği yerli ve yabancı kurumlarla ulusal ve uluslararası düzeyde ortak projeler geliştirilmesi ve uygulanması için çalışmalar yürütmektedir (“Projeler Müdürlüğü”).

Bu tür devlet kurumları, zaman içerisinde de her türlü projeyi değil, gerekli gördüğü ve ilgili alanlardaki projelere fon vermeye başlamıştır. Yani devlet, 2000’li yıllarla birlikte STK’ların uluslararası alana açılmasını desteklemede daha seçici ve inisiyatif alıcı bir pozisyona gelmiştir. Daha önceki süreçlerde, bu alanda inisiyatif almak isteyen karar alıcılar, kriz bölgelerine STK’ların teşviki ile gelmekteydi. Bunun özellikle acil

yardım, afet ve kriz bölgelerinde faaliyet gösteren STK'lar için doğru olduğunu ifade etmek mümkündür. Kısıtlı imkânlarına rağmen STK'lar, daha küçük ve hareket etmesi kolay birimler olarak birçok farklı bölgeye ulaşma imkânına sahiptirler. Bu durum, YTB ve TİKA gibi şu an dünyanın birçok yerinde faaliyet gösteren ve proje ürettiren kurumlar için de büyük oranda doğrudur.

Buna paralel olarak Türkiye'de STK'ların uluslararasılaşma sürecini destekleyen önemli diğer bir gelişme de Türkiye'nin AB uyum ve üyelik sürecine girmesidir. Türkiye'nin AB'ye tam üyeliğini hedefleyen müzakere sürecinin 3 Ekim 2005 tarihinde başlatılması kararı, hem derinleşme ve belirginleşme sürecini sembolize etmiş, hem de o dönemde Britanya Dışişleri Bakanı Jack Straw'un vurguladığı gibi, "Avrupa ve uluslararası toplum için tarihî nitelikte bir karar" olmuştur (Keyman, 2006). AB katılım müzakerelerinin başlamasıyla Kopenhag kriterlerinin de gerekliliklerini yerine getirmek durumunda olan Türkiye, bireysel hak ve özgürlükler, insan hakları, kültürel haklar gibi alanlarda gelişme ve derinleşme göstermiştir. Avrupa Birliği reformlarının Türkiye'nin siyasal ve toplumsal dönüşümüne getirdiği etkinin sonucu olarak da kaçınılmaz bir şekilde sivil toplumun örgütlerinin etkinliği artmış, Türkiye'deki birçok sivil toplum örgütü Avrupa Birliği reformlarının sağladığı dinamizmle birlikte uluslararası alanda faaliyetler göstermeye başlamıştır. AB uyum yasaları, Türkiye'deki STK'ların da statülerinin yükselmesini ve uluslararası faaliyet alanında ellerindeki imkânların artmasına neden olmuştur. Avrupa Birliği'nin demokrasinin önemli dayanaklarından biri olan sivil toplum örgütlerinin çalışmalarını desteklemesi, Türkiye'de STK'ların statülerini yükseltmesi ve çalışmalarını uluslararası zemine taşıyabilmesini sağlamıştır. Özellikle AB'nin aday devletler için ayırdığı katılım öncesi yardım fonunu (IPA) sayesinde sivil toplum örgütleri projelerini hayata geçirirken mali kaynaklarını oluşturmuşlardır. 2000 ile 2006 yılları arasında AB tarafından Türkiye'ye 1,6 milyar Avro tutarında yardım sağlanmış ve ilgili mali kaynak 164 projede kullanılmıştır. 2007-2013 yılları arasında ise katılım öncesi mali yardımlar yaklaşık 3 kat yüksek bir oranla 4,8 milyar Avroya ulaşmıştır ("TR-AB Mali İşbirliği"). Avrupa Birliği katılım sürecinin Türkiye'de sivil toplum örgütlerinin ilerlemesinde önemli bir dinamizm olduğu görülmektedir.

Türkiye'nin AB uyum süreci bağlamında reformlar gerçekleştirmesiyle, Türkiye'de karar alıcılar STK'ların uluslararası alana açılmasını desteklemiş ve inisiyatif alıcı pozisyona gelmiştir.

Yerelden Uluslararasıına: Türkiye'de STK'ların Başlıca Faaliyet Alanları ve Faaliyetleri

Türkiye'de STK'ların uluslararası alana açılması, başlıca iki hatta gelişme göstermiştir. Bu alanlar, eğitim ve hayırseverlik faaliyetleridir. Türkiye'de sayıları Avrupa ve Amerika'ya kıyasla az da olsa bilhassa 90'lardan sonra birçok STK, başlıca dernek ve vakıf çerçeveleri altında faaliyet göstermeye başlamışlardır. Bu dernek ve vakıflar, hem kendi imkânları hem de STK'lara destek veren bazı kamu kuruluşları ve programlar üzerinden uluslararasılaşma süreçlerini hızlandırmış ve aktifleştirmişlerdir. Ülkemizde faaliyet gösteren yüzlerce sivil toplum kuruluşundan, Türkiye'de kurumsallaşmasını en erken tamamlamış ve yurtdışı faaliyetlerini aktif bir şekilde devam ettiren önde gelen kurumlar ve faaliyet alanlarından bahsetmek, Türkiye'de STK'ların uluslararasılaşma süreçlerini anlayabilmek için yerinde olacaktır.

AB uyum yasaları, Türkiye’deki STK’ların da statülerinin yükselmesini ve uluslararası faaliyet alanında ellerindeki imkânların artmasına neden olmuştur.

Bu çalışma çerçevesinde uluslararasılaşma sürecini tamamlamış yahut bu yönde çalışmalarına hız vermiş, ayrıca uluslararası faaliyet kapsamını, faaliyet sayısını ve faaliyet gösterdiği alanları artırmış olan sivil toplum kuruluşları uluslararasılaşmış olarak kabul edilmiştir. Bu seçki, Türkiye’de uluslararası alanda faaliyet gösteren tüm STK’ları kapsamamakla birlikte öncelikli olarak uluslararası çalışmalardaki tecrübe unsurunu gözetmektedir.

Çevre Sorunları ile Mücadele

Türkiye’de çevre sorunları ile mücadele alanında çalışma yapan önde gelen kurumlardan biri olan TEMA Vakfı 1992 yılında kurulmuştur. Vakıf, ulusal ve uluslararası alanda etkin olarak faaliyet göstermektedir. Ayrıca Türkiye’de ve dünyada toprak erozyonu, çölleşme, doğal varlıkların korunması ve iklim değişikliği konularındaki yeni araştırmalar, uygulamalar ve faaliyetler hakkındaki gelişmeleri, içinde bulunduğu uluslararası ağlar, takip ettiği yayınlar, katıldığı uluslararası seminer ve konferanslar aracılığıyla izlemekte, projeler uygulamakta ve edinilen tecrübe ve bilgileri kamuoyunun bilgisine sunmaktadır.

TEMA’nın uluslararası alanda üye olduğu kuruluşlar şunlardır: European Environmental Bureau (Avrupa Çevre Bürosu), Drynet, International Union for Conservation of Nature (Uluslararası Çevre Koruma Birliği), Network of the Global Environment Facility – GEF (Global Çevre Koruma Ağı) ve Mediterranean Information Office for Environment, Culture and Sustainable Development (MIO-ECSDE) [Akdeniz Çevre, Kültür ve Sürdürülebilir Büyüme Bilgi Ofisi]. TEMA, bu kuruluşlarla iş birliği içerisinde çölleşme ile mücadele, iklim değişikliği ve biyolojik çeşitlilik alanlarında çeşitli projelere imza atmış ve yurt dışı bürolarında eğitimler gerçekleştirmiştir. Böylece yerelliğini aşarak faaliyetlerini uluslararası alana açmıştır. Daha sonra 1998 yılında kurulan TEMA-Almanya Vakfı ise vakfın “Avrupa’ya açılan ilk adımını” teşkil etmiştir (“Projelerimiz”). Burada yapılan çalışmalar ile Almanya’daki halkın kurumu tanınması sağlanmış, iki devlet arasında proje bazlı kurulan ilişkiler geliştirilmiştir.

Doğal Afetler ve Acil Müdahale

Acil müdahale ve yardım alanında başlıca faaliyet gösteren ve Türkiye’de arama kurtarma faaliyetlerini yürütmek amacıyla kurulan ilk sivil toplum örgütü olan AKUT, 1996 yılında kurulmuş, 1997 yılından itibaren deprem ve sel gibi diğer doğal afetlerde de arama kurtarma çalışmalarına başlamıştır. Çeşitli operasyonlarla birlikte ekip içi eğitimler, organizasyon ve tanıtım çalışmaları, kurum ve kuruluşlarla ilişkilerin geliştirilmesi ve sponsor araştırmalarının yürütüldüğü süreçte, 1998 yılında meydana gelen Adana-Ceyhan Depreminde gerçekleştirdiği enkaz arama-kurtarma çalışmalarının ardından AKUT’a, Bakanlar Kurulu tarafından 15 Ocak 1999 tarih ve 12304 sayılı karar ile “kamu yararına çalışan dernek” statüsü verilmiştir (Caymaz, Erenel ve Gürer, 2013).

Dernek; yurtdışında Yunanistan, Tayvan, Hindistan, İran, Pakistan, Mozambik, Haiti, Japonya ve Nepal’deki afetlerde görev almıştır (“Operasyon Listesi”). Gerçekleştirilen bu görevler, derneğin bu bölgelerde kalıcı ilişkiler kurmasını sağlamıştır. Bu tür faaliyetleri sonucu, AKUT 1999 yılında Birleşmiş Milletler’in arama kurtarma organizasyonu olan INSARAG’a üye olmuştur, 2011 yılında INSARAG gözetmenlerinin denetiminde İstanbul’da yapılan sınavı geçerek “Orta Ölçekli Arama Kurtarma Ekibi” ünvanını almış (“Akut Arama Kurtarma Derneği”) ve Türkiye’de uluslararası alanda operasyonel sınıflandırmaya giren ilk üye olmuştur. Ayrıca AKUT, Uluslararası Kurtarma Köpekleri Organizasyonu (IRO) üyesidir (“Mitglieder: IRO – Internationale Rettungshunde Organisation”).

İnsani Yardım

Bir önceki acil müdahale başlığından büyük farklar ile ayrılamayacak olsa da, Türkiye’de kendisini insani yardım kuruluşu olarak tanımlayan birçok STK bulunması nedeniyle insani yardım faaliyetleri ayrı bir başlık altında incelenmelidir.

Türkiye’de insani yardım alanında faaliyet gösteren en eski kurumlardan biri, Kızılay’dır. 11 Haziran 1868 tarihinde “Osmanlı Yaralı ve Hasta Askerlere Yardım Cemiyeti” adıyla kurulan Kızılay, zaman içerisinde birçok isim değiştirerek 1947’de bugünkü adını almıştır (“Tarihçemiz”). Misyonunu toplumun güç ve kaynaklarını harekete geçirerek, insan saygınlığının korunması doğrultusunda her koşulda, her yerde ve zamanda muhtaç ve korunmasız insanlara yardım etmek ve toplumun afetlerle mücadele kapasitesinin geliştirilmesini desteklemek şeklinde belirleyen kurum, Türkiye’nin en eski ve köklü sivil toplum kuruluşu olarak kabul edilebilir. Kızılay, Uluslararası Kızılay-Kızılhaç Topluluğu’nun temel ilkelerini paylaşır. Kuruluşundan itibaren uluslararası bir özellik taşıyan kurum, bilhassa 1990’lı yıllardan sonra yurtdışı yardım faaliyetlerini artırmış ve düzenli yardım gönderilen bölgelerde bürolar açmıştır. Kızılay’ın başlıca yurt dışı yardım alanları Gazze, Irak, Bosna, Suriye, Afganistan, Somali, Bangladeş, Filipinler, Batı Afrika, Kırgızistan, Özbekistan ve İran olmuştur. Bu faaliyetler arasında acil yardım dağıtımı, sağlık ve hastane yardımları, içme suyu rehabilitasyon projeleri, tarım projeleri, belediyelere nakit yardımları ve yetimhanelere verilen nakdi yardımlar bulunmaktadır. Ayrıca Kızılay, insani diplomasi alanında da faaliyet gös-

**Türkiye'de
uluslararası alanda
faaliyet gösteren en
önemli kuruluşlardan
biri de 5 kıtada
ve 120 ülkede
çalışmalarını yürüten
İ.H.H.'dir.**

termiş ve İsrail'in saldırısına uğrayan Mavi Marmara gemisindeki yaralıları diplomatik bağlantılarını kullanarak Türkiye'ye getirmiştir (Gazze İnsani Yardım Operasyonu, 2015).

Suriye'deki insani kriz sürecinde Kızılay tarafından, Türkiye'de geçici koruma altında bulunan Suriye vatandaşlarına yönelik insani yardım hizmetlerinde kullanılmak üzere ihtiyaç duyulan aynı ve nakdi kaynakların temini hususunda uluslararası kamuoyunu harekete geçirmek adına 09 Kasım 2012 tarihinde Uluslararası Kızılhaç Kızılay Dernekleri Federasyonu (IFRC) tarafından yardım çağrısı (APPEAL) yayımlanmıştır. Bu çağrı sonucunda İngiltere, Hollanda, Alman Kızılhaç örgütlerinden, ABD hükümetinden ve farklı alanlarda faaliyet gösteren yardım kuruluşlarından gelen yardımlar ile çadır kentler kurulmuştur (Suriye İnsani Yardım Raporu, 2015). Bu çağrı ve bulduğu karşılık, Kızılay'ın uluslararasılaşma sürecini tamamlamış bir örgüt olduğunun göstergesi niteliğindedir. Ayrıca Kızılay'ın yıllık yayımladığı raporlar, bu sürecin kemikleşmesine ve modellenmesine katkıda bulunmaktadır.

Uluslararası alanda 5 kıtada ve 120 ülkede faaliyet gösteren diğer bir başlıca sivil toplum kuruluşu İHH İnsani Yardım Vakfı'dır. İHH, Kızılay'dan sonra dünyanın birçok yerinde (Balkanlar, Afrika, Filistin, Suriye, Arakan gibi) faaliyet gösteren ikinci büyük sivil toplum kuruluşudur denilebilir. Dünyanın birçok ülkesinde acil yardım, sosyal yardım, eğitim ve barınma yardımları, sağlık yardımları ve bilinçlendirme çalışmaları yapan vakıf, 1995 yılında Bosna savaşı sonrasında gönüllülerin bir araya gelmesiyle kurulmuştur. Kuruluş amacı bizzatı uluslararası bir alanda faaliyet göstermek ve yardımda bulunmak üzerinedir. İHH, bugünkü anlamda uluslararasılaşmasına yukarıda zikredilen bilinçlendirme çalışmalarıyla imza atmaktadır. Bu faaliyetleri kapsamında İHH, dünyanın farklı bölgelerindeki insani sorunların gündeme getirilmesi, kamuoyunun doğru biçimde bilgilendirilmesi, sosyal sorumluluk hedefi ile harekete geçilmesi, insan hakkı ihlallerinde önleyici rol oynanması gibi amaçlarla bilinçlendirme çalışmaları yürütmektedir.

Bu çerçevede panel, sempozyum ve uluslararası konferanslar düzenlemek, yaşanan sorunlara ilişkin raporlar hazırlamak, süreli yayınlar ve internet aracılığı ile kamuoyunu bilgilendirmek, kitaplar yayınlamak, miting ve basın açıklamaları yapmak, radyo ve televizyon programları hazırlamak, yarışmalar ve geceler düzenlemek gibi faaliyetler gerçekleştirmektedir ("Çalışma Tür ve Alanlarımız"). İHH'nın, çalışma yaptığı ülkelerde temsilcilikleri ve kardeş kuruluşları bulunmaktadır. Bu kardeş kuruluşlar vasıtası ile uluslararası ilişkilerini toplumsal boyutta da sürdürmektedir.

Bununla birlikte 2012 yılında Filistin'e yardım götürmek amaçlı yola çıkan Mavi Marmara gemisi ve beraberindeki İnsani Yardım Filosu İsrail tarafından bir saldırıya uğramış, İHH mensubu 9 Türk vatandaşı hayatını kaybetmiştir. Bu olay, siyasi ve sosyal düzlemde tüm dünyadan yankı bulmuştur. Bir sivil toplum kuruluşu olarak İHH'nın görünürlük ve tanınırlığı zorunlu ve nahoş bir olay sonucu olsa da bu noktadan sonra daha da artmıştır.

İHH'nın, dünyaya açılım noktalarını belirleyen asli motivasyonu "problem coğrafyaları" olarak adlandırdığı; savaş ve savaşın etkisinin sürdüğü bölgeler, afet bölgeleri, yoksulluk olan ülke ve bölgelere

götürdüğü yardımlardır. Bu bağlamda İHH’nın 70’ler ve 80’lerin İslami düşünce literatüründe konu edinilmiş ve bir şekilde öne çıkmış olan coğrafyaları tanıyarak çalışmalarına başladığı görülmektedir. Örneğin Bosna Savaşı, Türkiye’deki İHH dâhil birçok insani yardım kurumunun harekete geçmesini sağlamıştır. Daha sonra ise haber ve iletişim imkânları arttıkça kriz bölgeleri gündeme gelmiştir. İHH, bu yöntemle -savaş bölgesi olsun yahut olmasın- Müslümanların mağdur oldukları bölgelere de odaklanmaya başlamıştır.

Eğitim

Türkiye’de insani yardım yapan birçok kuruluşun aynı zamanda eğitim faaliyetlerine de yer verdiği görülmektedir. Bunun nedenlerinden biri, yurtdışına açılan STK’ların kendi düşünce ve bakış açılarını uluslararası alanda da tanınır ve kabul edilir hâle getirmek istemeleridir. Örneğin insani yardım alanında öncü kurumlardan İHH’nın insani yardım çalışmaları dışında yetim ve eğitim faaliyetleri de, kendisini uluslararası alanda kabul gören bir STK olarak kabul ettirmesinde büyük bir role sahiptir.

İHH, 11 ülkede 27 yetimhane açmıştır. Bu yetimhanelerde yetişen çocuklar, aynı zamanda eğitim de almaktadırlar. İHH bu eğitim faaliyetlerini bölgedeki partner kuruluşlar aracılığı ile koordine etmektedir. İHH, yetimhanelerin yanında okul da açmaktadır ve bu okullar genellikle yetimhaneler ile aynı kampüste bulunmaktadır. Burada sadece yetim çocuklar değil, bu coğrafyada yaşayan diğer çocuklar da eğitim alabilmektedir. Okullardaki müfredat, bölgedeki eğitim müfredatına göre düzenlenmekte, öğrencilerin tamamı kendi ülkelerinin diplomalarını almaktadır. Bununla birlikte İHH, okullarında, ilgili ülkelerin müfredatına, genellikle bölgedeki tarım ve meslekî etkinliği artırmaya yönelik dersler ve Türkçe dersleri eklemektedir. Bunun örnekleri olarak Somali’deki 1 yetim okulu ve ülkede tarımsal alandaki eksikliği gidermek için kurulan 1 ziraat meslek lisesi verilebilir. Ayrıca Etiyopya’da kurulan Barbaros eğitim-yetim merkezi, 500 anne ve çocuğu desteklemekte ve meslekî eğitim vermektedir. Afganistan’da da 50 binden fazla öğrencinin mezun olduğu Fen Bilimleri Merkezi bulunmaktadır. Bu kurumlar İHH’nın eğitim faaliyeti gösterdiği yerlerden sadece birkaç tanesidir. Bu şekilde hem partner kuruluşlarla hem de devletlerle kurdukları bağlantılar, İHH’nın uluslararasılaşma sürecini ileriye taşıyan önemli etkenlerden biri olmuştur.

Benzer şekilde Kızılay da faaliyet gösterdiği bölgelerde partner kurumlar ile eğitimler düzenlemekte, Türkiye’de çalışan personelini de uluslararası alanda çalışma yapma hususunda eğitmektedir.

Ayrıca uluslararası alanda faaliyet gösteren önemli eğitim kurumlarından biri olan Aziz Mahmud Hüdayi Vakfı’nın kuruluşu, 4 Ocak 1986 tarih ve 18978 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan mahkeme kararıyla tescil edilmiştir. Vakfın misyonu, “Türkiye’de ve özellikle Müslümanların yaşadığı ülkelerde, İslâm kültürü, medeniyeti ve değerleriyle tüm insanlığı tanıştırmak; eğitim, basın-yayın ve insani yardım faaliyetlerinde ortaya koyduğu yöntem, üslup ve kurumsal yapısı ile örnek bir vakıf olmak” olarak ifade edilmektedir (“Misyonumuz, Vizyon ve Değerlerimiz”). Vakıf hem insani

İ.H.H., Aziz Mahmud Hüdayi Vakfı ve Uluslararası Gençlik Formu Türkiye merkezli olarak uluslararası alanda eğitim faaliyetleri gerçekleştiren önde gelen kuruluşlardır.

yardım faaliyetleri hem de eğitim faaliyetleri gerçekleştirmektedir. Özellikle Türkiye’ye okumak için gelen yabancı uyruklu öğrenciler için sağlanan burs ve yurt imkânları ile uluslararasılaşma faaliyetlerini sürdürmektedir.

Hüdayi Vakfı bünyesinde eğitim alan öğrenciler, Azerbaycan, Kırım, Bulgaristan, Arnavutluk, Kazakistan, Kafkasya ve Türkistan’a giderek oralandaki vatandaşların kimlik bilincini yeniden kazanmalarına yardımcı olmakta, bunun yanı sıra Türkiye ve muhatap ülke arasındaki tanışıklığı pekiştirmektedirler (“Eğitim Hizmetleri”). Hüdayi Vakfı, insani yardım alanında da faaliyet gösteren ve birçok kriz, savaş, afet bölgesine yardım götüren bir vakıftır. Ancak kuruluş ve Türkiye’deki faaliyetlerinin şekillenışı itibariyle eğitim faaliyetleri ile bir nebze öne çıkan bir vakıf olduğu söylenebilir.

Eğitim alanında faaliyet gösteren Uluslararası Gençlik Forumu (IYFO), Türki Cumhuriyetler, soydaş ve akraba ülkeler ile İslam Ülkelerinde faaliyet gösteren gençlik ve öğrenci teşkilatları arasında işbirliğini arttırmak, tecrübelerden istifade et-

mek, karşılaşılan problemleri araştırmak, ortak çözümler üretilmesine vesile olmak ve dünyanın çeşitli coğrafyalarından üniversite eğitimi almak için Türkiye’ye gelen misafir öğrenciler ile ilgili gönüllü çalışmalar yapmak amacıyla 2005 yılında Bursa’da gerçekleştirilen 1. Uluslararası Müslüman Gençler Kültürel İşbirliği Toplantısında alınan karar çerçevesinde kurulan uluslararası bir dernektir (“Hakkımızda”). Yurtdışı eğitim danışmanlığı, yurtdışında dil kursları ve öğrenci değişim programları gibi faaliyetlere imza atan dernek, yurtdışından gelen öğrencilere de Türkiye’de danışmanlık hizmeti vermekte ve uluslararasılaşma sürecini bu faaliyetler ekseninde devam ettirmektedir.

İnsan Hakları

İHH, Kızılay ve yukarıda bahsedilen STK’lardan birçoğu, aynı zamanda dünyadaki hak ihlalleri ile ilgili çalışmalar da yürütmektedir. İnsan hakları alanında faaliyet gösteren STK’lardan biri de, 7 Temmuz 1986 tarihinde, aralarında tutuklu-hükümlü yakınları, yazar-gazeteci, hekim, hukukçu, mimar-mühendis ve akademisyenlerin yer aldığı çeşitli meslek gruplarına mensup 98 kişi tarafından kurulan İnsan Hakları Derneği’dir. 1980’de yapılan askerî darbenin ardından parti, dernek ve sendikaların kapatılması, te-

mel hak ve özgürlüklerle ilgili yasaların iptal edilmesi, toplum üzerindeki baskıcı-otoriter uygulamaların yoğunlaşması ve gözetiminde, cezaevlerinde işkence ve kötü muamelelerin had safhaya ulaşması nedeniyle oluşan ağır tahribatın giderilmesine ve toplumun duyarlılık kazanmasına katkıda bulunmak fikriyle harekete geçmiştir (İHD Hakkında, 2015). Dernek, bünyesindeki İnsan Hakları Akademisi ile bu alanda eğitimler vermekte, güncel hak ihlalleri meselelerine eğilmekte ve aktif eylemlerde bulunmaktadı. Ayrıca Uluslararası İnsan Hakları Federasyonu, Avrupa-Akdeniz İnsan Hakları Ağı ve Türkiye İnsan Hakları Vakfı gibi uluslararası ve yerel kurumlarla partnerlik ve işbirliği içerisinde faaliyet göstermektedir.

Uluslararası Bağlantı Kurma (Networking) ve STK’ların Uluslararasılaşmasındaki Önemi

2000’li yıllar ile birlikte Türkiye’de STK’lar uluslararası faaliyetler alanında inisiyatif alıcı bir döneme girmişlerdir. Bu süreçte STK’lar kendi faaliyetlerini gerçekleştirme yanında, ortak faaliyet alanı bulunan diğer yerel-uluslararası kurumlarla işbirliği yapmış ve bu çerçevede karşılıklı anlaşmalar gerçekleştirilmiştir. Doğaldır ki bu süreç, dünyanın farklı bölgelerindeki ülkelerde farklı ivmelerde gelişim göstermiştir. Örneğin Soğuk Savaş sonrası dönemde Türkiye, Endonezya, Malezya, Kuveyt gibi ülkelerde sivil toplumculuk hızlı bir gelişme gösterirken Mısır, Lübnan, Cezayir, Yemen gibi ülkelerde bu süreç daha yavaş işlemiş, aynı zamanda Orta Asya Türki cumhuriyetlerinde de geç gelişme göstermiştir. 2000’li yılların ortasından sonra bu alanda gelişmesini daha önce tamamlamaya yaklaşmış kurumların öncülüğünde, mezkur coğrafyalarda sivil toplum hareketliliğini artırmak ve model oluşturma çalışmaları yapmak için bazı birlik ve platformlar oluşmaya başlamıştır.

Bunun örneklerinden biri olarak, 11 Mayıs 2005 tarihinde İstanbul’da 40 ülkeden 300’ü aşkın sivil toplum kuruluşunun katılımıyla düzenlenen “Uluslararası İslam Dünyası Sivil Toplum Kuruluşları Konferansı: Değişen Dünyada Yeni Bir Vizyon Arayışı” başlıklı bir konferans verilebilir. Ayrıca, bu konferans akabinde İslam Dünyası Sivil Toplum Kuruluşları Birliği (IDSB)’nin kurulmasına karar verilmiştir. Birliğin kuruluşu, 31 Aralık 2005 tarihli Bakanlar Kurulu kararı ile resmîleşmiştir (“Tarihçe”). Birliğin amacı, İslam dünyası içerisinde faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının arasında iletişim ve koordinasyon sağlamak, bu koordinasyonun mümkün olacağı bir platform görevi görmekdir. Bu yolla sivil toplumculuğu ve uluslararasılaşma sürecini daha önceden başlatmış ve geliştirmiş kurumlar ile, bu sürece yeni giren kurumlar arasında bilgi ve tecrübe alışverişi de mümkün olmaya başlamıştır. Birlik, üye kuruluşların uluslararası alanda faaliyet ve etkinliğinin artırılmasının yanı sıra, uluslararası mekanizmalara katılımlarını da artırmayı amaçlamaktadır. Birlik bünyesinde, İslam dünyasındaki savaşımlardan zarar gören aile kurumu da gündeme alınarak bir Uluslararası Aile Enstitüsü kurulma süreci devam etmektedir. Bu enstitü ile tüm dünyadaki STK’ların aile kurumunun sorunlarına ortak çözümler araması hedeflenmektedir (“2. Aile Enstitüsü İstişare Toplantısı”). Tüm bunlara ek olarak Birlik, Afrika’daki dernekleri kalkındırmak için düzenli toplantılar organize etmektedir (“12. Afrika Dernekler Kalkındırma Buluşması”).

Uluslararası “networking” alanında kurulan bir diğer birlik, Dünya Müslüman Âlimler Birliği’dir. 2004 yılında dünyanın birçok ülkesinden Müslüman âlimi bünyesinde toplayarak kurulan Birlik, savaş, kriz, afet bölgelerinde bulunan ya da yurtlarını terk etmek zorunda kalan vatandaşlara yardım için kamuoyuna yaptığı açıklama ve çağrılar ile devletleri ve sivil toplumları harekete geçirmeyi hedeflemektedir. Bu çerçevede Suriyeli sığınmacılara kapıların açılması, Çin’de Müslümanlara ibadet yasağının kaldırılması, siyasi uzlaşma çağrıları gibi birçok konuda topluma öncülük etmeye çalışmaktadır.

11 Mayıs 2005 tarihinde İstanbul’da 40 ülkeden 300’ü aşkın sivil toplum kuruluşunun katılımıyla düzenlenen “Uluslararası İslam Dünyası Sivil Toplum Kuruluşları Konferansı sivil toplum hareketliliğini arttıran ve bir model oluşturan önemli bir kırılma noktası olmuştur.

STK’lar 90’larda daha çok gönüllülük temelli ve profesyonelliğin gözetilmediği personellerin bir araya gelerek faaliyet gösterdiği kurumlarken, 2000’lerden itibaren çalışan profillerinin yükselmeye başladığı ve nitelikli elemanlar için avantajlı birer çalışma ortamı sağlayan kurumlara dönüşmüştür.

Uluslararası alanda işbirliği ve “network” kurmada etkin bir diğer kurum, kendilerini kamu sektörünün etkin olamadığı alanlarda topluma hizmet götürme gayesiyle hareket eden, gönüllü insanlar tarafından kurulan ve kâr amacı gütmeyen bir sivil toplum kuruluşu olarak tanımlayan İslam Ülkeleri Akademisyen ve Yazarlar Birliği’dir. Birlik, başta Türkiye ve İslam Ülkeleri olmak üzere tüm dünyada aynı ideallere sahip akademisyen ve yazarları tek çatı altında toplamak, aralarında iletişim kurmak, faydalı projeler geliştirmek, birlik, yardımlaşma ve meslekî dayanışmayı sağlamak amacı gütmektedir. Birlik, İslam ülkelerindeki yazar ve akademisyenler arasında bilgi ve tecrübe aktarımını sağlamanın yanı sıra bu ülkelerde akademisyenlerin yaptıkları yayınları bir araya getirerek ortak bir kütüphane ve bilgi bankası oluşturmayı amaçlamaktadır (“Ay-Bir Hakkında”).

Sonuç

Türkiye’de sivil toplum kuruluşlarının uluslararasılaşma süreci, sivil toplumun 90’lardan sonra gösterdiği gelişme ve değişimler ile doğrudan ilişkilidir. Devletin siyasi yapılanmasındaki değişimler ile birlikte dünyaya açılımının hızlanması, ulaşım ve teknoloji imkânlarının artması ve bu doğrultuda toplum dinamizminin yükselmesi ile farklı coğrafyalar ile ilişki kurma ihtiyacı doğmuştur. Şu an Türkiye’deki birçok vakıf ve dernek, hâlâ uluslararasılaşma sürecini devam ettirmekte, kimileri ise bu alana henüz açılmaktadırlar. Ancak özellikle uzun yıllardır uluslararası alanda -önce gayriresmî olsa dahi daha sonra resmî bir biçimde- faaliyet gösteren kurumların çalışmaları, bu alanda öncülük etme kapasitesine sahiptir.

STK’larda uluslararasılaşma sürecinin, kuruluşların çalışma ve organizasyon stillerinde belirli bir kurumsallaşma düzeyini de beraberinde getirdiği söylenebilir. STK’lar 90’larda daha çok gönüllülük temelli ve profesyonelliğin gözetilmediği personellerin bir araya gelerek faaliyet gösterdiği kurumlarken, 2000’lerden itibaren çalışan profillerinin yükselmeye başladığı ve nitelikli elemanlar için avantajlı birer çalışma ortamı sağlayan kurumlara dönüşmüştür. Hem kurumların işe alımlarında hem de çalışanların kurum seçiminde kriterlerin eşiği yükselmeye başlamıştır. Özellikle küreselleşme süreci ile birden çok dil bilen ve birden çok kültürle irtibat hâlinde olan kişiler STK’larda istihdam edilmeye başlanmıştır. Bu durum her STK’da aynı hızla devam etmese de, genel olarak kurumsallaşmanın bu yönde ivme kazandığını söylemek mümkündür.

Küreselleşmenin büyük bir hızla devam ettiği ve artık kapsama alanı dışında neredeyse hiçbir sektörün kalmadığı günümüz dünyasında, sosyal yardım, insan hakları gibi meselelere dair olarak, artık devletlerden önce sivil toplum kuruluşları inisiyatif almakta, çözüm üretmeye çalışmakta ve kamuoyu oluşturmaktadır. Sivil toplum kuruluşları, bu küresel ortamdan en hızlı faydalananabilecek ve sonuç alabilecek kurumlardır. Devletlerarası iletişim imkânlarının artması ile ellerindeki bu avantajı iyi kullanmalı, yazılı ve aktif projelerini artırmalıdır. Ayrıca, yapılan projelerin farklı dillerde üretilerek birer yayına dönüştürülmesi, uluslararası alanda çalışmalarına daha sonra başlayacak olan STK’lara model oluşturacaktır.

Kaynakça

12. Afrika Dernekler Kalkındırma Buluşması. (t.y.). <http://www.idsb.org/Detail/News/15/12-Afrika-Dernekler-Kalkindir> adresinden 23 Kasım 2015 tarihinde edinilmiştir.
2. Aile Enstitüsü İstisare Toplantısı. (t.y.). <http://www.idsb.org/Detail/News/13/2-Aile-Enstitüsü-İstisare-T> adresinden 23 Kasım 2015 tarihinde edinilmiştir.
- Akut Arama Kurtarma Derneği, Uluslararası Düzeyde Denetmenlik Yaptı. (t.y.). <http://www.akut.org.tr/haberler/5031/akut-arama-kurtarma-dernegi-uluslararasi-duzeyde-denetmenlik-yapti> adresinden 13 Kasım 2015 tarihinde edinilmiştir.
- Ay-Bir Hakkında. (t.y.). <http://www.aybir.org/hakkimizda.asp> adresinden 23 Kasım 2015 tarihinde edinilmiştir.
- BM İnsan Yerleşimleri Programı (UN-HABITAT). (t.y.). <http://www.mfa.gov.tr/birlesmis-milletler-insan-yerlesimleri-programi.tr.mfa> adresinden 14 Kasım 2015 tarihinde edinilmiştir.
- Caymaz, E., Erenel, F. ve Güreler, B. (2013). Liderlik karizması, adanmışlık ve gruba aidiyetin gönüllü çalışma performansına etkileri: AKUT arama kurtarma derneği örneği. *International Journal of Human Sciences*, (1), 129-147.
- Çalışma Tür ve Alanlarımız. (t.y.). <http://www.ihh.org.tr/tr/main/pages/calisma-tur-ve-alanlarimiz/136> adresinden 8 Aralık 2015 tarihinde edinilmiştir.
- DPT. (2000). *Küreselleşme Özel İhtisas Komisyon Raporu. VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı* (Rap.). Ankara: T.C. Kalkınma Bakanlığı.
- Eğitim Hizmetleri. (t.y.). <http://www.hudayivakfi.org/faaliyetlerimiz/egitim-hizmetleri.html> adresinden 22 Kasım 2015 tarihinde edinilmiştir.
- Erkutlu, H. ve Eryigit, S. (2001). Uluslararasılaşma Süreci. *G.Ü. İ.İ.B.F. Dergisi*, 312001, 149-164.
- Gündüz, A. Y. ve Kaya, M. (2014). Küresel Dünyada Sivil Toplum Kuruluşlarının Ekonomik Kalkınmadaki Rollerine Bir Değerlendirme. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 6, 10.
- Hakkımızda. (t.y.). <http://www.iyfo.org.tr/k=91?hakkimizda> adresinden 23 Kasım 2015 tarihinde edinilmiştir.
- İHD Hakkında. (t.y.). <http://www.ihd.org.tr/hakkimizda/> adresinden 23 Kasım 2015 tarihinde edinilmiştir.
- Kara, Ö. (2011, Kasım-Aralık). Dernekler ile Yerel Yönetimler Arasındaki İlişkiler. *İdarecinin Sesi Dergisi*, (148), s. 5.
- Keyman, F. (2006). *Türkiye’de Sivil Toplumun Serüveni: İmkânsızlıklar İçinde Bir Vaha*. Ankara: Sivil Toplum Geliştirme Merkezi.
- Marangoz, M. (2009). Toplumsal Barışın Sağlanmasında STK’ların Rolü. *Dernekler Dergisi*, s. 7.
- Misyonumuz, Vizyon ve Değerlerimiz. (t.y.). <http://www.hudayivakfi.org/kurumsal/misyon-vizyon-ve-degerlerimiz.html> adresinden 22 Kasım 2015 tarihinde edinilmiştir.
- Mitglieder: IRO – Internationale Rettungshunde Organisation. (t.y.). IRO: <http://www.iro-dogs.org/de/ueber-uns/mitglieder.html> adresinden 14 Kasım 2015 tarihinde edinilmiştir.
- Operasyon Listesi. (t.y.). <http://www.akut.org.tr/operasyon-listesi> adresinden 14 Kasım 2015 tarihinde edinilmiştir.
- Özdemir, S. (2004b). Kar Gütmeyen Kuruluşlar (KGK) ve Sosyal Refahın Sağlanmasında Artan Rolü. *İ.Ü. İktisat Fakültesi Sosyal Siyaset Konferansları*, (48), 129-161.
- Öztürk, M. ve Şahin, L. (2008). Küreselleşme Sürecinde Sivil Toplum Kuruluşları ve Türkiye’deki Durumu. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (54), s. 4-29.
- Proje Destekleri. (t.y.). http://www.ytb.gov.tr/proje_destek.php adresinden 21 Kasım 2015 tarihinde edinilmiştir.
- Projeler Müdürlüğü. (t.y.). <http://www.yee.org.tr/tr/projelermudurlugu> adresinden 22 Kasım 2015 tarihinde edinilmiştir.
- Projelerimiz. (t.y.). <http://www.temastiftung.de/türkçe/çalışmalarımız/> adresinden 14 Kasım 2015 tarihinde edinilmiştir.
- Sancar, M. (2000). Global Sivil Toplum mu? *Birikim Dergisi*, (130), s. 19-32.
- Tarihçe. (t.y.). <http://www.idsb.org/About> adresinden 23 Kasım 2015 tarihinde edinilmiştir.
- Tarihçemiz. (t.y.). <https://www.kizilay.org.tr/kurumsal/tarihcemiz> adresinden 24 Kasım 2015 tarihinde edinilmiştir.
- TR-AB Mali İşbirliği. (t.y.). <http://www.ab.gov.tr/index.php?p=5> adresinden 6 Aralık 2015 tarihinde edinilmiştir.

